

Qualitative content analysis of oral history interviews: tools and methods

Peymaneh Salehi

Author and researcher of oral history, Iran

Abstract: Emphasis on the importance of qualitative content analysis of oral history data, using new information technology tools and going through different stages of this process, in order to achieve dynamic analysis and new theories. The need for qualitative analysis of oral history sources and effective tools in this field was explained by reference to library resources and its methods and criteria were explained. The increasing progress of research methods in the humanities has necessitated the change of common approaches in this field. Oral history based on process-based system, as one of the most dynamic methods in collecting information, plays an important role in documenting tacit knowledge and publishing documented in contemporary history research. The comprehensive production of data from oral history has required the qualitative content analysis of these sources based on tools, such as semantic word relationships, word weighting, text mining, and analytical and comparative metadata. Qualitative analysis of the content of oral history based on one of the scientific methods in this field, leads to the birth of dynamic analysis and the presentation of new theories. It will be the instrument of analysts in future-oriented projects.

Key Words: Oral History, Interview, Qualitative analysis, Semantic relations, Comparative metadata

تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌های تاریخ شفاهی: ابزارها و روش‌ها

پیمان‌ه صالحی

نویسنده و پژوهشگر تاریخ شفاهی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۴

چکیده

تأکید بر اهمیت تحلیل محتوای کیفی داده‌های تاریخ شفاهی، با بهره‌مندی از ابزارهای نوین فناوری اطلاعات و با گذر از مراحل مختلف این فرآیند، به منظور دستیابی به تحلیل‌های پویا و نظریه‌های جدید. ضرورت تحلیل کیفی منابع تاریخ شفاهی و ابزارهای کارآمد در این حوزه، با استناد به منابع کتابخانه‌ای تبیین شد و روش‌ها و معیارهای آن تشریح شدند. پیشرفت‌های روزافزون روش‌های پژوهش در علوم انسانی، تغییر رویکردهای رایج در این حوزه را الزامی کرده است. تاریخ شفاهی مبتنی بر سیستم فرآیندمحور، به‌منزله یکی از پویاترین روش‌ها در گردآوری اطلاعات، نقش مهمی در مستندسازی دانش ضمنی و انتشار داده‌های مستند و متقن در پژوهش‌های تاریخ معاصر دارد. تولید فراگیر داده‌های برآمده از تاریخ شفاهی، تحلیل محتوای کیفی این منابع را براساس ابزارهایی همچون روابط معنایی واژگان، وزن‌دهی به کلمات، متن‌کاوی و فراداده‌های تحلیلی و تطبیقی الزامی کرده است. تحلیل کیفی محتوای تاریخ شفاهی بر مبنای یکی از روش‌های علمی در این حوزه، موجب زایش تحلیل‌های پویا و ارائه نظریه‌های جدید می‌شود و دستمایه تحلیلگران در طرح‌های موضوع‌محور در آینده خواهد بود.

واژه‌های کلیدی: تاریخ شفاهی، مصاحبه، تحلیل کیفی، روابط معنایی، فراداده‌های تطبیقی.

مقدمه

تاریخ شفاهی همانند مفهوم تاریخ (به معنای امروزی آن)، محصول تفکر مدرن است. پیشینه تاریخ شفاهی را نباید طبق تقسیم‌بندی اعتباری غربی‌ها در دوران باستان و قرون وسطی جست‌وجو کرد؛ زیرا تاریخ‌نگاری شفاهی مبتنی بر ثبت و کشف امر واقع، با کمک فناوری ارتباطی پس از اختراع ضبط صوت شکل گرفت. تاریخ شفاهی در جایگاه ابزاری علمی و پژوهشی، از اوایل قرن بیستم در اروپا رواج یافت و روشی بود که مورخان از علوم اجتماعی اقتباس کردند. از نقاط قوت این شیوه پژوهشی تصویری است که از کل دوره زندگی یک شخص نشان می‌دهد. پژوهشگر با مطالعه رویدادها به نیابت از راوی، آنها را تجربه می‌کند. این روش، منابع بارور از فرضیه‌های جدید به دست می‌دهد که با گذر از صافی مستندسازی آزموده می‌شوند.

تحلیل محتوای کیفی^۱ در تاریخ شفاهی، نوعی روش‌شناسی تحقیق در خدمت تفسیر محتوایی داده‌های حاصل از این روش پژوهشی است. با تحلیل کیفی، یک رویکرد تجربی، روش‌شناسانه و کنترل‌شده مطالعه می‌شود. تحلیل محتوای کیفی به تاریخ شفاهی‌نگاران اجازه می‌دهد اصالت و حقیقت گفته‌های راویان را با رویکردهای علمی تفسیر کنند. تحلیل محتوای کیفی یکی از راهکارهای شناسایی داده‌ها، با توجه به موضوع، شرایط و هدف اجرای طرح‌های تاریخ شفاهی است. تحلیل کیفی در این فرآیند، مقوله‌ای پویا و انعطاف‌پذیر است و تحلیلگر هم‌زمان با گردآوری داده‌ها، به تحلیل محتوای آنها مبادرت می‌ورزد و گاه به منظور رفع ابهام و تکمیل محتوا، راویان را در فرآیند تحلیل محتوا سهیم می‌سازد.

امروزه بهره‌مندی از قابلیت‌های ابزارهای نوین، ضمن ایجاد سرعت و سهولت در فرآیند تحلیل محتوا، موجبات دستیابی به تحلیلی جامع و فراگیر را با تمرکز بر جزئیات مؤلفه‌ها فراهم می‌آورد. تحلیل بر مبنای روابط معنایی^۲

واژگان، متن‌کاوی^۳، وزن‌دهی به کلمات، فراداده‌های تحلیلی^۴ و فراداده‌های تطبیقی^۵ از جمله ابزارهای کارآمد تحلیل محتوای کیفی تاریخ شفاهی به شمار می‌روند.

پژوهش حاضر در پی پاسخ به پرسش‌های زیر است:

- تحلیل محتوای کیفی در تاریخ شفاهی از چه اهمیتی برخوردار است؟

- تحلیل با بهره‌مندی از رویکردهای نوین فناوری اطلاعات چه فوایدی دارد؟

- در تحلیل داده‌های تاریخ شفاهی از کدام ابزارها بهره می‌جویم؟

- کارایی هر یک از ابزارهای تحلیل در چه سطحی قرار دارد؟

- روش‌های کارآمد در تحلیل مصاحبه‌های تاریخ شفاهی از چه مراحل شکل گرفته است؟

دبرا شولتز^۶، المیرا شیسکاراوا^۷ و آندره آپتو^۸ (۲۰۰۳/۱۳۸۲) در کتاب *از روزن چشمان زنان به زندگی بنگرید*، مصاحبه با زنان در جمهوری‌های شوروی سابق را تحلیل کرده‌اند. در این پژوهش، نحوه تغییر نگاه زنان به زندگی پس از فروپاشی شوروی از روزن روایت‌های تاریخ شفاهی به دقت تجزیه و تحلیل شده است.

آلن فلیسچمن^۹ (۲۰۰۶/۱۳۸۵) در پایان‌نامه‌ای با عنوان *عبور از مرزهای تاریخ، پژوهش در زمینه تاریخ شفاهی زنان فلسطینی*، با نگاه آسیب‌شناسانه به مصاحبه با زنان در خاورمیانه، محتوای مصاحبه‌ها را پس از مستندسازی براساس منابع مکتوب تحلیل کیفی کرده است.

جیمز فوگرتی^{۱۰} (۲۰۰۷/۱۳۸۶) در مقاله «تاریخ شفاهی و آرشیو: مستندسازی متن»، ضمن برشمردن دلایل راستی‌آزمایی و مستندسازی منابع تاریخ شفاهی، تحلیل کیفی مصاحبه‌ها را مبتنی بر روش‌های استاندارد، ضروری

³ Text mining

⁴ Analytical metadata

⁵ Comparative metadata

⁶ Debra L. Schultz

⁷ Elmira Shiskaraeva

⁸ Andrea peto

⁹ Ellen L.Fleschmann

¹⁰ James Fogerty

¹ Qualitative analysis of data

² Semantic relations

- می‌داند.
- اوا ام سی ماهان^۱ (۲۰۰۸ / ۱۳۸۷) در مقاله «رویکرد تحلیلی گفت‌وگو در تاریخ شفاهی»، ضمن تأکید بر ویژگی‌های کیفی تاریخ شفاهی، راهکارهای تحلیل متون برگرفته از مصاحبه‌ها را در راستای بازنمایی یکی از ابزارهای ارتباط جمعی بررسی کرده است.
- آنا گرین^۲ (۲۰۱۱ / ۱۳۸۰) در مقاله «آیا حافظه جمعی وجود دارد»، با تأکید بر تحلیل کیفی متون برآمده از مصاحبه‌ها، رویکردهای تبدیل تجربیات شخصی راویان را به تجربیات جمعی در فرآیند تاریخ شفاهی واکاوی کرده است.
- آنا شفتل^۳ و استسی زمبریچی^۴ (۲۰۱۳ / ۱۳۹۲) در کتاب *مسائل حاشیه‌ای تاریخ شفاهی*، ضمن اشاره به توصیف فراداده‌ای منابع تاریخ شفاهی، ضرورت تحلیل محتوای کیفی این منابع را تشریح کرده‌اند.
- فاضل برزگر بفرولی^۵ (۱۳۹۲) در کتاب *تحلیل محتوای کیفی*، ضمن تشریح راهکارهای دستیابی به تحلیل متون، روش‌های تفسیر اصالت و حقیقت داده‌ها را از این طریق بازنمایی کرده است.
- داگلاس بوید^۶ و ماری لارسون^۶ (۲۰۱۴ / ۱۳۹۳) در کتاب *تاریخ شفاهی و علوم انسانی دیجیتال: صداه، دسترسی و تعامل*، بر دستیابی به تحلیل دقیق منابع تاریخ شفاهی از طریق ایجاد فراداده‌های تحلیلی تأکید دارند.
- مرضیه عادل مهربان (۱۳۹۴) در کتاب *مروری بر تحلیل محتوای کیفی*، کاربرد این نوع تحلیل را در پژوهش‌های علمی نقد کرده است.
- جیمز دلبو دریسکو^۷ (۱۳۹۵) در کتاب *تحلیل محتوا و ماهیت آن*، روش‌شناسی و اصول تحلیل محتوا را تجزیه و تحلیل کرده است. در این کتاب روش‌های کاربردی تحلیل محتوای کیفی با ذکر جزئیات درج شده‌اند.
- شیرنا برگر گلاک^۸ و دافن پاتایی^۹ (۲۰۱۶ / ۱۳۹۵) در کتاب *سخنان زنان، نگاهی زنانه به تاریخ شفاهی*، با تمرکز بر نقش تاریخ شفاهی در تدوین تاریخ اجتماعی زنان، داده‌های حاصل از مصاحبه را با درج روایت‌های مصاحبه‌شوندگان، تحلیل محتوایی کرده‌اند.
- ناتالیا خاننکو^{۱۰} و گلینادا گرینچنکو^{۱۱} (۲۰۱۷ / ۱۳۹۶) در کتاب *نوسازی فردی، تاریخ شفاهی در اروپای پسا سوسیالیستی*، مستندسازی گذشته از طریق تحلیل داده‌های حاصل از تاریخ شفاهی را هدف غایی تاریخ شفاهی نگاران قلمداد می‌کنند.
- ویلیام پی آلفورد^{۱۲}، می لیاو^{۱۳} و فنگ مینگ سُوای^{۱۴} (۲۰۱۸ / ۱۳۹۷) در کتاب *تاریخ شفاهی المپیک* و *معلولان ذهنی* در چین، با تحلیل محتوای کیفی، اطلاعات برآمده از مصاحبه‌ها را با تکیه بر روش‌شناسی تاریخ شفاهی واکاوی کرده‌اند.
- کیرنا ویکر^{۱۵} (۲۰۲۰ / ۱۳۹۹) در مقاله «تناقض و تعدد در روایت‌های تاریخ شفاهی»، روش‌های تحلیل کیفی متون تاریخ شفاهی را در راستای تشخیص درستی و نادرستی گفته‌های راویان تجزیه و تحلیل کرده است.
- محمد شیخ‌زاده (۱۳۹۹) در کتاب *تحلیل مضمون*، مفاهیم و رویکردهای تحلیل محتوای کیفی را با درج نمونه‌های کاربردی ارزیابی کرده است.
- پیمانہ صالحی (۱۴۰۱) در مقاله «روایت از روزن گفت‌وگو: تحلیل طرح‌های تاریخ شفاهی کتابداری و اطلاع‌رسانی در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران»، ضمن اشاره به مؤلفه‌هایی که تحلیل محتوای مصاحبه‌ها بر مبنای آن انجام شده، بر کاربرد منابع تاریخ شفاهی در درک عمیق‌تر تاریخ کتابداری در ایران تأکید کرده است.
- گفتنی است مطالعه در زمینه ابزارهای تحلیل محتوای

⁸ Sherna Berger Gluck

⁹ Daphne Patai

¹⁰ Natalia Khanenko

¹¹ Gelinada Grinchenko

¹² William P. Alford

¹³ Mei Liao

¹⁴ Fengming Cui

¹⁵ Cyrana Wyker

¹ Eva MC Mahan

² Anna Green

³ Anna Sheftel

⁴ Stacey Zembrzychi

⁵ Douglas A. Boyd

⁶ Mary A. Larson

⁷ James W. Drisko

فرآیند محور - چه برای طرح‌های تحقیقاتی خاص، چه به منظور گسترش مجموعه‌های آرشیوی - در سه مرحله پیش از تولید (مفهوم‌سازی و تحقیق)، زمان تولید (انجام مصاحبه) و پس از تولید (پردازش و اشاعه اطلاعات)، موجب استفاده مؤثر از داده‌ها می‌شود. تاریخ شفاهی نگاران ضمن توسعه رویه‌های روش‌شناختی خاص، استانداردهایی را تدوین کرده‌اند که بر ماهیت و کیفیت مصاحبه تأثیر می‌گذارد. برنامه‌ریزی کارآمد به منظور اجرای طرح‌های تاریخ شفاهی به تولید داده‌های ساختارمندی منجر می‌شود که ارزش نقد و تحلیل دارند (Freund, 2009: 22).

تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌های تاریخ شفاهی به درک تجربیات اشخاص کمک می‌کند و درون یک زمینه مشخص معنا می‌یابد. تحلیل محتوا تجربیات مصاحبه‌شوندگان را تفسیر و نقش پژوهشگر را در ساختار دانش ضمنی کشف شده مشخص می‌کند. تحلیل کیفی در تاریخ شفاهی فرآیندی انعطاف‌پذیر است و پژوهشگر پیوسته بین جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل داده‌ها به عقب و جلو حرکت می‌کند. او در حین گردآوری اسناد شفاهی، مرتب به تجزیه و تحلیل گفته‌های راویان مبادرت می‌ورزد تا ناگفته‌ها را کشف و محتوا را تکمیل کند (Keat; Urry, 1975: 34).

زمانی که مبحث تحلیل محتوای کیفی تاریخ شفاهی مطرح می‌شود، این سؤالات پیش می‌آید که چه کسی یا چه چیزی روایت‌ها را تحلیل می‌کند؟ تحلیل توسط مصاحبه‌گر یا مصاحبه‌شونده یا تدوینگر یا پژوهشگر دیگری صورت می‌پذیرد؟ تحلیل با کمک ابزارهای نوین به چه شکل انجام می‌شود؟ تحلیل به صورت ماشینی و خودکار به چه صورت است؟ آیا تحلیل توسط کارشناس تولید محتوا تهیه می‌شود؟ توجه به این پرسش‌ها تحلیلگر را به سوی ابزارهای متعددی رهنمون می‌سازد که بهره‌مندی از آنها موجبات دستیابی به تحلیلی دقیق و همه‌جانبه را فراهم می‌آورد. روابط معنایی واژگان، وزن‌دهی به کلمات، متن‌کاوی و فراداده‌های تحلیلی و

کیفی مصاحبه‌های تاریخ شفاهی و تشریح روش‌های تحلیل کیفی به منظور بررسی داده‌های حاصل از این روش پژوهشی ضروری به نظر می‌رسد. بی‌تردید تحقیق درباره معیارهای پذیرفته‌شده در این فرآیند، بستری مناسب به منظور نقد و تجزیه و تحلیل داده‌های منتج از تاریخ شفاهی فراهم می‌آورد.

تاریخ شفاهی و تحلیل محتوای کیفی

تاریخ شفاهی به منزله یک فرآیند طراحی شده است تا به درک تاریخی مردم برای شناخت گذشته کمک کند. این شیوه پژوهشی در خلق اسناد بی‌همتا است؛ اسنادی که از گفت‌وگوی صریح و بی‌پرده درباره تجربیات گذشته و مفهوم امروزی خاطرات شکل می‌گیرد. تاریخ شفاهی ضمن گشودن دریچه‌ای کوچک از تجربیات استاندارد شده نسبت به خطوط واقعی یا ذهنی از ممکن‌های گذشته، دورنمای آن را بازسازی می‌کند.

مصاحبه در تاریخ شفاهی فراتر از ارتباط شفاهی برای کشف واقعیت، مسئله مشترک میان مصاحبه‌شونده و مصاحبه‌کننده است؛ بنابراین، تاریخ شفاهی، بیانات برگرفته از دانش راوی تلقی نمی‌شود؛ بلکه مدرکی است که ساختار سؤالات پرسیده‌شده و پاسخ‌های آن را منعکس می‌کند؛ به همین دلیل، مستند کردن تمام مراحل تولید و پردازش مصاحبه، از اهمیت ممتازی برخوردار است، تا به درک آیندگان از وضعیت این ارتباط یاری رساند (کوپنلن؛ دبلیو سامر، ۱۳۹۲، ص ۱۸).

زمانی که تمرکز مصاحبه تاریخ شفاهی بر یک موضوع خاص باشد، پژوهشگر آن قدر جلو می‌رود تا صحبت‌های هر تعداد مصاحبه‌شونده به تکرار برسد. لازم است برای استحکام متن، تعداد روایت در مرحله تواتر به حد نصاب برسد. تاریخ، نتیجه تجربه جمعی است؛ درحالی‌که در مصاحبه تاریخ شفاهی از تجربه فردی سخن می‌گوییم. اگر مسیر تبدیل مصاحبه فردی به تجربه جمعی طی نشده باشد، نمی‌توان آن را تعمیم داد (نورائی، ۱۴۴).

تولید مصاحبه‌های تاریخ شفاهی بر مبنای سیستم

کلمات با آن ارتباط بیشتری دارند. احتمال فراخوانی کلمه کلیدی با ارائه کلمات مرتبط بیشتر از سایر کلمات است (Weinstein, 2009: 83). به عبارت دیگر، این قابلیت همانند نمایش گرافیکی «ابر کلمات»^۱ است. در این نمایش هر قدر عبارات و کلماتی که حول یک موضوع با یکدیگر در ارتباط هستند، ارتباط قوی‌تری داشته باشند، اندازه کلمه‌ها در ابر کلمات بزرگ‌تر نشان داده می‌شود و بالعکس. معمولاً از ابر کلمات برای بررسی کلی و اجمالی ارتباطات بین کلمات در موضوعی مشخص استفاده می‌شود (Sheftel; Zembrzychi, 2013: 39).

گفتنی است کشف روابط معنایی میان عبارات در زمینه‌های مختلف پردازش متن همچون بررسی شباهت دو متن، اصلاح غلط‌های املائی، ابهام‌زدایی لغات، بازیابی اطلاعات و سایر حوزه‌های پردازش زبان طبیعی از اهمیت بالایی برخوردار است. ارتباط معنایی یک سطح بالاتر از انواع ارتباط در شبکه‌های واژگان (متضاد، مترادف، جزء به کل، کل به جزء و ...) است. درحقیقت تمام ارتباطات بیان‌شده در شبکه‌های واژگان نشان‌دهنده نوعی ارتباط معنایی هستند. در حالت کلی ممکن است دو عبارت با یکدیگر ارتباط معنایی داشته باشند؛ ولی در ساختار شبکه واژگان جایی نداشته باشند؛ به‌طور مثال، بین «شب» و «ماه» ارتباط معنایی وجود دارد؛ اما در شبکه واژگان قرار ندارند. دو عبارت با یکدیگر ارتباط معنایی دارند؛ اگر با یکدیگر به‌کار روند یا یکی بر دیگری تأثیر داشته باشد یا در گفتار و تفکر با یکدیگر همراه باشند (مصلی‌نژاد؛ داودی مقدم؛ احمدی، ۱۳۹۴).

برخی از رویکردهای محاسبه ارتباط معنایی از محاسبات آماری بهره می‌برند. اصلی‌ترین روشی که در این دسته وجود دارد، تحلیل معنای پنهان (LSA)^۲ است. ابتدا عبارات با یک نگاهت به فضای معنایی جدیدی منتقل می‌شوند، سپس با آنالیز معنایی صریح (ESA)^۳ با استفاده از روش‌های یادگیری ماشینی، یک مفسر معنایی مبتنی بر

تطبیقی، برخی از ابزارهای نوین تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌های تاریخ شفاهی به شمار می‌روند که در ادامه شرح داده می‌شوند.

تحلیل مصاحبه‌ها بر مبنای روابط معنایی واژگان

یکی از کاربردهای تحلیل کیفی در علوم مختلف، به‌ویژه در حوزه فناوری اطلاعات و دانش‌شناسی، کشف و به‌کارگیری آن براساس روابط معنایی بین واژگان و عبارات است. واژه‌ها در الگوهای حافظه معنایی شبکه‌ای از گره‌های بهم پیوسته‌اند که یا تناظر یک به یک بین واژه‌ها برقرار است یا شبکه‌ای از گره‌ها برای هر واژه وجود دارد. ارائه یک واژه باعث فعال‌شدن بازنمایی آن واژه در شبکه معنایی می‌شود و این فعالیت گسترش می‌یابد؛ بنابراین، ساختار معنایی واژگان هر زبان در شبکه‌ای از روابط معنایی بازنمایی می‌شود و بین فاصله معنایی دو مفهوم با فاصله آنها در شبکه معنایی ارتباط مستقیم وجود دارد. هرچه دو مفهوم در روابط سلسله‌مراتبی از یکدیگر فاصله بیشتری داشته باشند، به همان نسبت در شبکه معنایی نیز دورتر از یکدیگر خواهند بود و پیوند دو مفهوم که به‌صورت مستقیم با یکدیگر مرتبط‌اند، قوی‌تر از پیوند میان دو مفهوم غیرمرتبط یا با ارتباط واسطه‌دار است (Collins; Loftus, 1975: 409).

اگر یک واژه در شبکه معنایی فراخوانده شود، دسترسی به سایر واژگان شبکه تسهیل می‌شود. ارتباط بین اجزای شبکه معنایی، یعنی همان کلمات، براساس تجربه شکل می‌گیرد؛ به‌طور مثال، در خواندن متون مختلف یا محاوره، کلمات همایند با یکدیگر تشکیل شبکه می‌دهند. هرچه همایندی و همبستگی کلمات بیشتر باشد، ارتباط نزدیک‌تر و قوی‌تری با یکدیگر در شبکه دارند. در نظریه شبکه معنایی، بازنمایی مفهوم یک واژه در مجموعه‌ای از روابط معنایی در یک شبکه، به درک عمیق‌تر معنای واقعی واژه کمک می‌کند؛ تا جایی که فرد معنای کلمات مبهم یا جناس را از روی کلمات مجاور تشخیص می‌دهد. در شبکه‌های معنایی، یک کلمه کلیدی وجود دارد که سایر

¹ Word Cloud

² Latent Semantic Analysis

³ Explicit Semantic Analysis

موضوعی در نمایه‌ها مدنظر قرار می‌گیرند (کلیوند، ۱۳۸۵: ۷۲).

برای شناخت روابط معنایی باید به شناخت لازم از محتوای مصاحبه دست یافت. مطالعه همه‌جانبه موجب می‌شود تا ارتباط میان واژگان یا عبارات بیان‌شده از سوی مصاحبه‌شونده در فرازهای مختلف مصاحبه درک شود. این حساسیت همانند توجه نمایه‌ساز اسناد، حین بازخوانی محتوای سند است. همچنین، تهیه خلاصه توصیفی از داده‌های مصاحبه کمک می‌کند تا بتوان اطلاعات هر جلسه از مصاحبه را گروه‌بندی و در قالب یک عبارت کوتاه یادداشت کرد. بدین ترتیب مقدمات انتخاب واژگان و عباراتی که ارتباط معنایی دارند، فراهم می‌شود. برای بازنمایی شبکه معنایی واژگان در تاریخ شفاهی، نیاز کاربران در اولویت است. از میان عناصری که باید از محتوا استخراج شود، موضوعات، رویدادها، فعالیت‌ها، مکان‌ها، مناطق جغرافیایی، گروه‌ها، مؤسسات، دوره‌های زمانی، دیدگاه‌ها و نگرش‌ها اهمیت دارند (Yow, 2005: 313).

تحلیل کیفی مبتنی بر وزن‌دهی به کلمات و متن‌کاوی

زمانی که تحلیل محتوای تاریخ شفاهی مطرح می‌شود، توجه به این نکته حائز اهمیت است که گفتاری بودن متون برآمده از این روش پژوهشی و تغییر لحن راویان، بر خاصیت‌های ذاتی زبان طبیعی تأثیرگذار است. سیستم‌های نوین بازیابی اطلاعات در تلاش به‌منظور رفع مشکلات ناشی از فراخوانی خودکار مفاهیم مرتبط با زبان طبیعی هستند. کلمات یکسانی که معانی مختلف دارند (تعدد معنایی) و کلمات متفاوت با معانی یکسان (هم‌معنی)، دو پدیده در زبان طبیعی هستند که مشکلاتی در بازیابی خودکار اطلاعات به وجود می‌آورند. این پدیده‌ها باعث ایجاد ابهام در زبان طبیعی می‌شوند. زمانی که یک کلمه دارای چندین معنا یا استفاده (تعدد معنایی) است، انتخاب معنای درستی که در نظرگاه تحلیل‌گر باشد، برای یک سیستم خودکار دشوار است. وجود چندین کلمه مرتبط با یک مفهوم (هم‌معنا) نیز مشکل‌زا است (کامیار، ۱۳۹۰:

داده‌ها تولید می‌شود. در آنالیز معنایی صریح، عبارات در یک فضای طبیعی برگرفته از دانش بشری نگاشت می‌شوند که به آن فضای مفهومی گفته می‌شود. فضای مفهومی با یک ماتریس^۱ عبارت - مفهوم نمایش داده می‌شود که ستون‌های آن نشان‌دهنده مفاهیم، سطرهای آن نشان‌دهنده عبارات و هر یک از خانه‌های این ماتریس، میزان ارتباط معنایی یک عبارت به مفهوم را نشان می‌دهد (Janesick, 2007).

برای نمایش ارتباط مفاهیم و کشف واژگان کلیدی در تاریخ شفاهی، علاوه بر توانایی تحلیل کیفی، به آشنایی با آثار مختلف و دانش مستندسازی مفاهیم و موضوعات نیاز است. موضوع مصاحبه باید در قالب واژه‌هایی که پژوهشگر به کمک آنها به جست‌وجو می‌پردازد، هماهنگ با نمایه‌های سایر منابع عرضه شود؛ البته موضوع هر بخش از مصاحبه در مقابل شماره‌های شمارشگر حامل (ماده دیداری - شنیداری) مصاحبه قید می‌شود تا بازیابی مطلب برای استفاده‌کننده ساده‌تر باشد. در واقع به‌ازای حدود هر پنج دقیقه از یک مصاحبه، یک موضوع، اختصاص داده و در برگه توصیف در مقابل زمان مربوط یادداشت می‌شود. به این روش به اصطلاح «Time Coding & Indexing» (Oral History... گفته می‌شود) (20-22: 2014).

در کشف روابط معنایی و استخراج واژگان کلیدی، بسنده کردن به کلیات کفایت نمی‌کند و بررسی عمیق‌تر ضروری است. کلیه مفاهیم موجود در مصاحبه پس از تحلیل کیفی، به صورت نمایه‌واژه ارائه می‌شوند. نمایه، فهرستی از نام‌ها، موضوع‌ها و دیگر مطالب موجود در مصاحبه است که به شیوه‌ای خاص مرتب می‌شود و از طریق جای‌نمای‌ها (نشانی واژه‌ها) کاربر را به محلی راهنمایی می‌کند که این نام‌ها یا موضوع‌ها در متن آمده‌اند. هدف اصلی مصاحبه و نقش‌های مصاحبه‌شونده در راستای کشف روابط معنایی واژگان، در قالب واژه‌های

^۱ Matrice

^۲. کدگذاری زمانی و نمایه‌سازی تاریخ شفاهی.

(۲۲).

داشتن دانش زبانی است و الگوریتم‌هایی نیز برای آن پیشنهاد شده است.

- **Stop Words**، عبارت است از حذف کلمات پرتکرار و بدون مفهوم. در منابع تاریخ شفاهی به دلیل گفتاری بودن محتوا، چنین کلماتی وجود دارند که حذف می‌شوند.

- **N-gram**، شکل کوتاه‌شده اسامی و مفاهیم چندکلمه‌ای به شکل یک کلمه، با استفاده از حرف اول هر کلمه است. **N-gram**ها کمک زیادی به درک مفاهیم یک متن کرده و باید حفظ شوند؛ ولی بهتر است به شکل یکنواخت درآیند چون ممکن است درباره یک مفهوم، چند **N-gram** وجود داشته باشد.

- **Tokenization**، عبارت است از جداسازی متن و تقسیم‌بندی آن به واحدهای کوچک‌تر که اغلب این واحدهای کوچک، کلمات هستند؛ البته در برخی موارد، تعریف کلمه و محدوده آن مشکل است (Alford, 2018: 56).

- **Word Net**، در پیوستگی لغوی، لغات هم‌معنی به صورتی با هم مرتبط می‌شوند که زنجیره‌ای از لغات را به وجود آورند. زنجیره‌های لغوی موجود در یک متن، ابزار مفیدی برای تحلیل پیوستگی بخش‌های متفاوت آن به شمار می‌روند. یکی از مهم‌ترین مزایای استفاده از همبستگی‌های لغوی، سادگی شناسایی ارتباطات و محاسبات بین آنان است (Berger Gluck; patai, 2016: 43).

بنابراین، بهره‌مندی از ابزارهای فناورانه با هدف تحلیل کیفی داده‌های تاریخ شفاهی، ضمن ایجاد سرعت در این فرایند، با امکاناتی که در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد، موجب ارتقای سطح نقد و تحلیل محتوا می‌شود و یاری‌رسان تاریخ شفاهی‌نگاران خواهد بود. موارد زیر از جمله مزایا و ارزش‌آفرینی‌های رویکرد وزن‌دهی به کلمات و متن‌کاوی هستند:

- سرعت در به‌کارگیری؛
- سهولت کاربرد؛

علاوه بر این، همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، اجزای یک متن و موجودیت‌های یک زبان عبارت‌اند از کلمات، عبارات و جملات کامل. اگر این اجزا با ارتباط معنادار در کنار هم قرار بگیرند، به آن سند متنی گفته می‌شود. یکی از مهم‌ترین شاخصه‌ها در پردازش زبان طبیعی، متن‌کاوی است. متن‌کاوی به معنای کشف اطلاعات جدید به صورت استخراج خودکار از متن است. در متن‌کاوی نوشته‌ها، متون تحلیل شده و الگوهای باارزش مخفی در این متون، استخراج می‌شوند. متن‌کاوی کشف ارتباط بین کلمه‌ها و جمله‌ها، طبقه‌بندی متون و خلاصه‌سازی را شامل می‌شود (Cupta, 2010: 52).

روش‌ها و معیارهای وزن‌دهی به کلمات، از اصلی‌ترین پایه‌های پردازش زبان، بازیابی اطلاعات و متن‌کاوی محسوب می‌شوند. وزن‌دهی به کلمات، مقداردهی به ویژگی‌های داده‌های متنی را شامل می‌شود. یک وزن‌دهی خوب به کلمات باعث می‌شود تا خوشه‌بندی ابتدایی بر داده‌های متنی ایجاد شود؛ بنابراین، در این راستا، خواص ذاتی به سه دسته عمده معنایی، گرامری/نحوی و ابر زبانی تقسیم می‌شود. هر کلمه در یک متن شامل دو ویژگی قابلیت حمل و داشتن جایگاه گرامری در یک جمله است. خاصیت‌های ذاتی ابر زبانی که در مصاحبه‌های تاریخ شفاهی به‌وضوح مشاهده می‌شود، مانند تغییر لحن در هنگام صحبت، وجود کلمات زائد و ... جزو خواص زبان طبیعی هستند که در تشکیل ویژگی‌های یک قطعه گفتار نقش دارند. امروزه دو خاصیت معنا و نقش‌های گرامری/نحوی در وزن‌دهی به کلمات کاربرد گسترده‌ای دارند (Boyd; Larson, 2014: 65).

لازم است اقدامات زیر پیش از وزن‌دهی به کلمات و در مرحله پیش‌پردازش متون تاریخ شفاهی صورت پذیرد:

- **Stemming**، تمامی لغات به شکل ریشه اصلی خود دربیابند. این رویکرد بدون در نظر گرفتن حالات مختلف آن مانند جمع یا مفرد بودن، زمان و تمامی پیشوندها و پسوندها انجام می‌شود. این عمل نیازمند

اجزا با یکدیگر را شامل می‌شود؛
 - فراداده‌های اداری^۳، مشخص می‌کند چه کسی یا چه چیزی مالک مصاحبه است یا آن را حفظ می‌کند. همچنین، الزامات حقوقی دسترسی و اطلاع‌رسانی را شرح می‌دهد.

- فراداده‌های تطبیقی، اطلاعاتی که زمینه‌ساز راستی‌آزمایی و مستندسازی مصاحبه‌ها می‌شود. منابع پژوهشگران به منظور تهیه طرح‌های تاریخ شفاهی، منابع مصاحبه‌گران برای تهیه سؤالات مصاحبه، تحقیقات تکمیلی حول موضوعات مطرح در مصاحبه و ... از جمله فراداده‌های تطبیقی به شمار می‌روند.

شکل ۱: انواع فراداده‌ها در تاریخ شفاهی

از میان فراداده‌های ضروری در تاریخ شفاهی، فراداده‌های تحلیلی و فراداده‌های تطبیقی بستری مناسب به منظور تحلیل کیفی داده‌ها فراهم می‌آورند. فراداده ضمن پشتیبانی از کارکردهای بافت آرشیوی، ابزاری مؤثر و مناسب به منظور میانکنش‌پذیری میان نظام‌های اطلاعاتی آرشیوی ایجاد می‌کند. توسعه به کارگیری فراداده‌های توصیفی به منظور تحلیل کیفی محتوای مصاحبه‌ها قابلیت‌های مهمی در اختیار نظریه‌پردازان این روش پژوهشی قرار می‌دهد (The Data Documentation, ..., 2012). توجه به ایجاد فراداده در تاریخ شفاهی، موجب سهولت در دستیابی به تحلیلی دقیق از محتوا می‌شود و حقایق تاریخی را از دل مصاحبه‌ها نمایان می‌سازد.

- جامعیت در کشف ارتباطات؛
 - دقت در تحلیل محتوای کیفی؛
 - ایجاد بانک‌های اطلاعاتی.

فراداده‌ها زمینه‌ساز تحلیل مصاحبه‌ها

استخراج اطلاعات تحلیلی مصاحبه به معنای ارائه داده‌های محتوایی از منابع در محتوا براساس مدخل مربوطه در *دائرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی*، چنین مرحله‌ای را شامل می‌شود: «درک مطلب و خواندن، انتخاب، تفسیر متن با توجه به اهداف آن و ترکیب درست واژه‌ها» (فتاحی، ۱۳۸۵، ج ۲: ۸۵). کاربرد فراداده‌ها به منظور تحلیل داده‌های تاریخ شفاهی چنین پرسش‌هایی را مطرح می‌کند: تحلیل بر مبنای فراداده چه فوایدی دارد؟ آیا جست‌وجو را معنادارتر می‌کند؟ آیا انتقال اطلاعات به مخاطب را سرعت می‌بخشد؟

به بیان گارتنر^۱، «فراداده‌ها، داده‌هایی هستند درباره داده‌های دیگر. در علوم کامپیوتر و رسانه‌های دیجیتال، داده را چیزی به منزله محتوا در نظر می‌گیرند و فراداده را توصیف آن می‌نامند» (گارتنر، ۱۳۹۸: ۲۰). فراداده، اطلاعاتی درباره جنبه‌های مختلف یک مصاحبه تاریخ شفاهی است. فراداده در تاریخ شفاهی توصیف اطلاعات مصاحبه یا محتوای آن است. فراداده‌های ضروری (شکل ۱) در این روش پژوهشی به شرح زیر است:

- فراداده‌های توصیفی^۲، اطلاعات تولید و اطلاعات فنی و فیزیکی منابع را شامل می‌شود. اطلاعات تولید مواردی نظیر مشخصات مصاحبه‌شونده و مصاحبه‌کننده، شرح حال مصاحبه‌شونده، تاریخ و محل مصاحبه، عنوان پروژه و ... را شامل می‌شود. اطلاعات فیزیکی اطلاعات مربوط به نوع حامل مصاحبه، شماره ثبت مصاحبه، مدت مصاحبه، کد ضمایم، شماره رده‌بندی و ... است.
 - فراداده‌های تحلیلی، اطلاعات برگرفته از محتوای مصاحبه همچون چکیده و کلیدواژه‌ها و نحوه ارتباط این

¹ Gartner

² Descriptive metadata

³ Administrative metadata

شکل ۲: روش‌های تحلیل محتوای کیفی تاریخ شفاهی

- تحلیل محتوا^۳، روشی است که در آن، تحلیل داده‌ها از مرحله انجام مصاحبه آغاز می‌شود. گاهی لازم است به منظور رفع ابهام در روایت‌ها، با مصاحبه‌شوندگان صحبت کرد. تحلیل محتوا بر مبنای مؤلفه‌هایی نظیر تشخیص وقایع به ترتیب زمانی، شناخت جنبه‌های کلیدی و تفکیک موضوعات شکل می‌گیرد.

- مقایسه مداوم تحلیل داده‌ها^۴، تحلیل مصاحبه‌ها در این روش بدین شکل است که باید محتوای مصاحبه را کدگذاری کرد؛ یعنی به داده‌هایی همچون رویدادها، کنش‌ها و رویکردها برچسب زد. همان‌طور که تحلیل داده‌ها ادامه می‌یابد، پژوهشگر این کدها را در مفاهیم ذهنی گسترده‌تر نشان می‌دهد. این فرآیند با مقایسه مستمر شباهت‌ها و اختلاف‌ها در درون و بین مجموعه داده‌ها تحلیل می‌شود. تحلیلگر عقاید و فرضیه‌ها را به صورت یادداشت‌های نظری ثبت می‌کند تا به ایجاد روابط بین کدهایی کمک کند که موجب تشخیص شرایط، کنش‌ها، تعاملات و پیامدها می‌شود (Wyker, 2020: 95).

- تحلیل تم^۵، روشی است که به دلیل انعطاف‌پذیری، به‌طور گسترده در تاریخ شفاهی استفاده می‌شود. تحلیل‌تم در تاریخ شفاهی (شکل ۳) با طی مراحل زیر به سرانجام می‌رسد:

➡ مرحله اول، آشنایی با داده‌ها: برای اینکه محقق با

علاوه بر این، تهیه چرخه حیات^۱ تاریخ شفاهی مشتمل بر ایده یا طرح، برنامه‌ریزی، انجام مصاحبه، حفظ و نگهداری، دسترسی و استفاده یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی است که باید تاریخ شفاهی نگاران نسبت به تهیه آن اقدام کنند. این چرخه که مرحله به مرحله شکل‌گیری یک فراداده را در تاریخ شفاهی به تصویر می‌کشد، یاری‌رسان پژوهشگران به منظور تحلیل کیفی یافته‌های حاصل از طرح‌های تاریخ شفاهی خواهد بود (Kata & others, 2020: 5).

روش‌ها و معیارهای تحلیل کیفی تاریخ شفاهی

پس از شرح برخی از ابزارهای تحلیل محتوای کیفی، رویکردهای تحلیل داده‌ها بررسی می‌شوند. مناسب‌ترین راهکار برای پیگیری روند تحلیل محتوا در تاریخ شفاهی، استدلال استقرایی^۲ است. در این رویکرد که بر مبنای تفکر منطقی شکل گرفته است، با بررسی مجموعه‌ای از داده‌ها و براساس تجربیات پیشین، الگوها و دسته‌ای از تحلیل‌ها ایجاد می‌شود. در واقع هر تحلیلگری با دیدگاه‌های خاص شناخت‌شناسانه خود، با گذر از مراحل سه‌گانه استدلال استقرایی یعنی مشاهده، نظریه و قیاس، ایده‌ها و فرضیه‌هایی را قوام می‌بخشد (Keat; Urry, 1975: 34). تحلیل محتوای کیفی تاریخ شفاهی (شکل ۲) به روش‌های زیر صورت می‌پذیرد:

^۱ ایده شکل‌گیری مقوله ارزیابی چرخه حیات یا چرخه عمر (LCA: Life Cycle Assessment) به دهه ۱۹۶۰ میلادی بازمی‌گردد؛ زمانی که مسائل زیست‌محیطی در مرکز توجه مردم و دولت‌ها قرار گرفت. اندکی پس از به‌کارگیری ارزیابی چرخه حیات در علم مذکور، این فرآیند در سایر علوم همچون فناوری اطلاعات و دانش‌شناسی کاربرد فزاینده‌ای پیدا کرد. کمیته فنی ایزو (ISO) در سال ۲۰۰۶ نخستین استاندارد جامع و یکپارچه در این زمینه را با دو استاندارد ایزو ۱۴۰۴۰ و ایزو ۱۴۰۴۴ ارائه داد؛ البته تمام استانداردها در این حوزه، به‌طور مستمر روزآمد می‌شوند (Kata & others, 2020: 3).

^۲ Inductive reasoning

^۳ Content analysis

^۴ Constant comparison method of data analysis

^۵ Thematic analysis

✚ مرحله پنجم، تعریف و نام‌گذاری تیم‌ها: این مرحله زمانی شروع می‌شود که یک عملکرد رضایت‌بخش از تحلیل تیم‌ها وجود داشته باشد. محقق در این مرحله، تیم‌هایی را تعریف و بازبینی می‌کند که برای تحلیل ارائه کرده است. سپس داده‌های داخل آنها را پس از تحلیل، با بازبینی ماهیت آن چیزی که یکتم درباره آن بحث می‌کند، تعیین می‌کند؛ اینکه هر تیم کدام یک از جنبه‌های داده‌ها را در خود جای داده است.

✚ مرحله ششم، تهیه گزارش: تحلیلگر در انتها مجموعه‌ای از تیم‌های آبدیده در اختیار دارد. این مرحله شامل تحلیل پایانی و نگارش گزارش است (Braun & Clarke, 2006: 92).

• تحلیل گفتمان^۱، این روش بر پایه تحلیل رشته‌های منسجمی از جمله‌ها، گزاره‌ها، عبارت‌ها، گفتارها و مناظره‌ها تعریف می‌شود. تحلیل گفتمان در تاریخ شفاهی با تأکید بر مراحل توصیف، تفسیر و تبیین مصاحبه، در پنج سطح شامل سطح - سطح، سطح - عمق، عمق - سطح، عمیق و عمیق‌تر به سرانجام می‌رسد.

سه سطح اول نوعی از توصیف مصاحبه به شمار می‌رود؛ اما این توصیف با تکیه بر اصل متن، معناهای هرمنوتیک^۲ (تأویل یا کشف نشانه‌ها یا معانی یک متن) و ضمنی متن با انتخاب جملات همسو با هدف تحلیل و کشف رابطه میان معناهای مشترک در جملات همگرا صورت می‌پذیرد. در مرحله عمیق، متن در بافت موقعیتی تحلیل می‌شود یا به عبارتی در زمینه‌های مختلف خلق می‌شود. در این مرحله میان متن و زمینه، رابطه معنایی ایجاد می‌شود. مرحله عمیق‌تر مرحله حساس تحلیل گفتمان است. در این مرحله، به روابط کشف‌شده میان متن و زمینه، با توجه به فرامتن نگریسته می‌شود. فرامتن در این مرحله هر موضوعی است که در خلق متن و زمینه آن تأثیرگذار است یا با آن رابطه ایجاد می‌کند (مرادی، ۱۳۹۳: ۹۷).

عمق و گستره محتوایی مصاحبه‌ها آشنا شود، لازم است که خود را در آنها غوطه‌ور سازد. تعمق در داده‌ها معمولاً شامل بازخوانی مکرر داده‌ها، خواندن داده‌ها به صورت فعال و جست‌وجوی معانی و الگوها است.

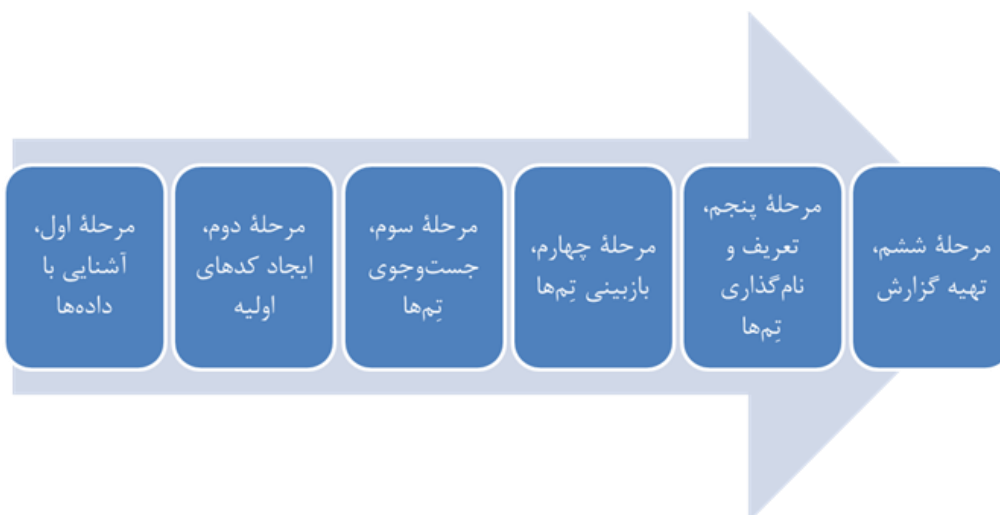
✚ مرحله دوم، ایجاد کدهای اولیه: این مرحله زمانی شروع می‌شود که تحلیلگر محتوای مصاحبه‌ها را خوانده و با مفاهیم آشنایی پیدا کرده است. کدهای اولیه ویژگی‌هایی را معرفی می‌کند که برای محقق کارآمد است. داده‌های کدگذاری شده از واحدهای تحلیل (تیم‌ها) متفاوت‌اند. کدگذاری به صورت دستی یا به روش ماشینی و با بهره‌مندی از برنامه‌های نرم‌افزاری و هوش مصنوعی انجام می‌شود. اگر کدگذاری دستی باشد، داده‌ها با یادداشت روی متن یا با رنگی کردن به وسیله مداد مشخص می‌شوند. بهتر است ابتدا کدها را مشخص کرد و سپس آنها را با خلاصه‌ای از داده‌هایی که نشان‌دهنده کدها هستند، تطابق داد.

✚ مرحله سوم، جست‌وجوی تیم‌ها: این مرحله شامل دسته‌بندی کدهای مختلف در قالب تیم‌های بالقوه و مرتب‌کردن خلاصه داده‌های کدگذاری شده در قالب تیم‌های مشخص است. در واقع محقق، تحلیل کدهای خود را شروع و تعیین می‌کند چگونه کدهای مختلف برای ایجاد یکتم کلی ترکیب می‌شوند.

✚ مرحله چهارم، بازبینی تیم‌ها: این مرحله زمانی شروع می‌شود که محقق مجموعه‌ای از تیم‌ها را ایجاد و آنها را بازبینی می‌کند. این مرحله شامل دو فرآیند بازبینی و تصفیه تیم‌ها است. بازبینی در سطح خلاصه‌های کدگذاری شده است و اعتبار تیم‌ها در رابطه با مجموعه داده‌ها در نظر گرفته می‌شود. اگر مراحل قبلی به خوبی پیش بروند، تحلیلگر به مرحله بعد می‌رود؛ اما چنانچه برنامه جست‌وجو و بازبینی با مجموعه داده‌ها همخوانی نداشته باشد، محقق باید برگردد و کدگذاری را تا نتیجه مطلوب ادامه دهد. تحلیلگر باید در انتهای این مرحله آگاهی کافی از اینکه تیم‌های مختلف کدام‌ها هستند و چگونگی تناسب آنها با یکدیگر در اختیار داشته باشد.

¹ Discourse analysis

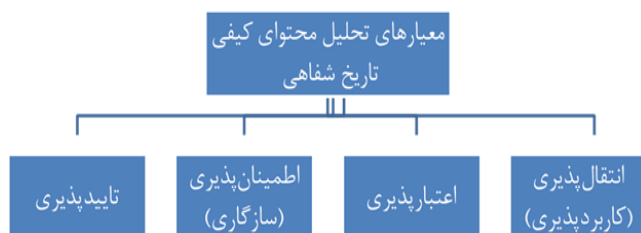
² Hermeneutics

شکل ۳: مراحل تحلیلتم در تاریخ شفاهی

- اعتبارپذیری^۳، معیاری که به یافته‌ها قابلیت اعتماد می‌بخشد یا آن را از نظرگاه پژوهشگران اعتبارپذیر می‌کند. قابلیت اعتبار به معنای تلاش آگاهانه برای اطمینان از تفسیر معنای داده‌ها از نظر صحت و درستی است. معتبر بودن یعنی تشخیص درجه حقیقی بودن یافته‌ها و اینکه یافته‌ها بازتاب هدف پژوهش است.

- انتقال‌پذیری (کاربردپذیری)^۴، حدی که یافته‌ها در سایر زمینه‌ها به کار برده شوند؛ یعنی تحلیل محتوای کیفی قابلیت تعمیم نتایج به سایر حوزه‌ها و زمینه‌ها را داشته باشد. این انتقال‌پذیری به دیگران، به تعمیم تئوریک یا تحلیلی باز می‌گردد (Blaikie, 1993: 56).

شکل ۴: معیارهای تحلیل محتوای کیفی تاریخ شفاهی

نتیجه

با توجه به کاربرد گسترده ابزارهای نوین همانند روابط معنایی واژگان، وزندهی به کلمات، متن‌کاوی و

گفتنی است تحلیل محتوای کیفی در تاریخ شفاهی مبتنی بر هر یک از روش‌های پیش‌گفته که باشد، لازم است از ابتدا تا انتها از معیارهای پذیرفته‌شده‌ای در این حوزه تبعیت کند. این معیارها به بررسی و مطالعه تحلیلگر اعتبار می‌دهد و به آن قابلیت استناد می‌بخشند. برخی از این معیارها (شکل ۴) به شرح زیرند:

- تأییدپذیری^۱، معیاری که مشخص می‌کند یافته‌های تحلیل، محصول مطالعه هستند، نه تعصب پژوهشگر. تفاسیر، مفاهیم و نتایج باید از طریق مطالعه دقیق و همه‌جانبه به دست آمده باشند. تأییدپذیری به معنای کوشش برای احراز شاخص عینیت در پژوهش است. به عبارت دیگر، این معیار در پژوهش‌های کیفی بیشتر به معنای قدرت تحلیل، دقت در تشخیص داده‌ها و میزان تأیید آنها است.

- اطمینان‌پذیری (سازگاری)^۲، حدی که مطالعه قابلیت تکرار داشته باشد و اختلاف‌ها درک شوند. این معیار به درجه بازیافت‌پذیری و تکرارپذیری داده‌ها از سوی سایر افراد اطلاق می‌شود. به دلیل ماهیت تفسیری و تأویلی رفتار تحلیلگران، برداشت‌های متفاوت و داشتن دیدگاه‌های مختلف به منظور بررسی و تفسیر مشاهده‌ها، احراز این شاخص به آسانی میسر نمی‌شود.

³ credibility index⁴ Transferability¹ Confirmability² Reliability

کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد.
 کلیوند، رونالد (۱۳۸۵). *درآمدی بر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی*. ترجمه مهدی حسینی. تهران: چاپار.
 کوینلن، مری کی و دبلیو سامر، باربارا (۱۳۹۲). *راهنمای تاریخ شفاهی*. ترجمه رضا مهاجر. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران.
 گارتر، ریچارد (۱۳۹۸). *فرا داده: شکل‌گیری دانش از دوران باستان تا وب معنایی*. ترجمه زاهد بیگدلی. محمدحسن عظیمی. اهواز: پژوهندگان راه دانش.
 مرادی، مرتضی (۱۳۹۳). گذر پارادایمی از پژوهش‌های کمی به پژوهش‌های کیفی در علوم انسانی. *رهیافت*، دوره ۲۶، ش ۵۷، صص ۹۳-۱۱۶.
 مصلی‌نژاد، امین، داودی مقدم، جواد، احمدی، علی (۱۳۹۴). *ارائه الگوریتمی کارآمد برای استخراج روابط معنایی در مستندات مبتنی بر پایگاه دانش ضمنی ویکی‌پدیا*. ارائه‌شده در بیست‌وسومین کنفرانس مهندسی برق ایران. دانشگاه صنعتی شریف.
 نورائی، مرتضی (۱۴۰۰). ضرورت‌های تئوری‌پردازی در تاریخ شفاهی. بازیابی‌شده در ۵ خرداد ۱۴۰۱، از: <https://oral-history.ir>
 Alford, William P; Liao, Mei; Cui, Fengming (2018). *An Oral History of the special Olympics in China*. London: Spinger.
 Berger Gluck, Sherna ; Patai, Daphne (2016). *Women's Words, The Feminist Practice of Oral History*. New York, Routledge.
 Blaikie, N (1993). *Approaches to social enquiry*. Cambridge: Polity.
 Boyd, Douglas A; Larson, Mary A (2014). *Oral History and Digital Humanities: Voice, Access and Engagement*. New York: Palgrave MC Millan.
 Braun, V; Clarke, V (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, V3, N 2:90- 101. Retrieved from: <http://eprints.uwe.ac.uk/11735>
 Collins, A. M; Loftus, E. F (1975). A spreading activation theory of semantic processing. *Psychological Review*, 82: 407- 428.
 Gupta, V (2010). A Survey of Text summarization Extractive Techniques. *Journal of emerging technologies in web*

فرا داده‌های تحلیلی و تطبیقی در تحلیل محتوای کیفی تاریخ شفاهی، لازم است تحلیلگران با بهره‌مندی از قابلیت‌های این ابزارها، بستری مناسب به‌منظور تحلیل کیفی داده‌ها فراهم آورند. با بررسی روش‌های تحلیل کیفی در تاریخ شفاهی از جمله تحلیل محتوا، مقایسه مداوم تحلیل داده‌ها، تحلیلتم و تحلیل گفتمان این‌طور استنباط می‌شود که تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌ها به‌صورت متوالی خطی نیست؛ بلکه تحلیل شامل حرکت مداوم و مستمر میان داده‌ها و تحلیل‌های درک‌شده از میان روایت‌ها است. گذر از مراحل کیفی زیر، یاری‌رسان پژوهشگران در تحلیل محتوای کیفی تاریخ شفاهی خواهد بود:

- مطالعه و تعمق در داده‌ها؛
- کدگذاری مصاحبه؛
- دسته‌بندی کدها؛
- تشخیص الگوها، روابط، اختلاف‌ها و مشابهت‌ها؛
- استخراج توصیفگرها؛
- تفکیک مدخل‌های کلیدی؛
- تشخیص روابط بین موضوعات؛
- کنار هم قرار دادن روایت‌های هم‌موضوع؛
- بررسی دقیق روایت‌های دسته‌بندی‌شده و قیاس با منابع مکتوب؛
- یادداشت تحلیل‌ها؛
- توسعه ایده‌ها از طریق جمع‌آوری داده‌های بیشتر؛
- کنترل و بازبینی تحلیل‌ها؛
- مقایسه تحلیل‌ها و زایش تحلیل‌های پویاتر؛
- نظریه‌پردازی و ظهور نظریه‌های جدید بر مبنای تحلیل‌ها.

منابع

فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۵). فهرست‌نویسی. در *دائرة‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی*. جلد ۲. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران.
 کامیار، حسین (۱۳۹۰). روش جدید وزن‌دهی معنایی به کلمات در کاربردهای پردازش متن. پایان‌نامه

- intelligence*. Vol. 2, No. 3: 50- 58.
- Freund, Alexander (2009). Oral history as process generated data. *Historical Social Research*, Vol. 34, No.1: 22- 24.
- Janesick, Valerie (2007). Oral history as a social justice project: Issues for the Qualitative Researcher. *Qualitative Report*. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/228654808>
- Kata, Lauren [& others] (2020). *Oral History Metadata and Description: A Survey of practices*. OHA Press.
- Keat, R; Urry, J (1975). *Social theory as science*. Londin: Routledge and Kegan paul
- Popescu, Belis (2013). Computing text semantic relatedness using the contents and links of a hypertext encyclopedia. *IJCAI (International Joint Conference on Artificial Intelligence)*, Vol. 13, No. 3: 185- 189.
- Sheftel, Anna; Zembrzychi, Stacey (2013). *Oral History off the Record*. New York: Palgrave Mc Millan.
- The Data Documentation Initiative Alliance* (2012). What is DDI. Retrieved from: <https://www.ddialliance.org/what>
- Time Coding & Indexing Oral History (2014). Baylor University Institute for Oral History. Retrieved from: [www. Baylor.edu](http://www.Baylor.edu)
- Weinstein, Y (2009). *Rapid Induction of False Memory for picture*. University College London.
- Wyker, Cyrana (2020). Dissonance and Multiplicity in Queer Oral History Narratives. *The Oral History Review*, V 47, N 1: 93- 103.
- Yow, Valerie Raleigh (2005). *Recording Oral History (a guide for the humanities and social science)*. Walnut Greek: Altamira Press.

